

**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
• ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ •**

**Филологически факултет
Катедра по общо езикознание и история на българския език**

Ирина Георгиева Митърчева

**БИЛИНГВИЗЪМ И ДИГЛОСИЯ В СЕВЕРНА ИРЛАНДИЯ, УЕЛС,
ШОТЛАНДИЯ И ЕЙРЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Област на висшето образование 2. *Хуманитарни науки,*
Професионално направление 2.1. *Филология,*
Докторска програма: *Общо и сравнително езикознание*

Научен ръководител:
проф. д-р Иван Петров Чобанов

Пловдив, 2019

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедра „Общо езикознание и история на българския език” при Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”, състояло се на 20 май 2019 г.

*Защитата на дисертационния труд ще се състои на 16.09. 2019 г. от 11:00 ч. в*ПУ „Паисий Хилендарски”.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на дисертационния труд

Дисертационният труд е опит да се очертаят основните тенденции и да се направи оценка на измеренията на билингвизма и диглосията в страните от Обединеното кралство (Уелс, Шотландия, Северна Ирландия) и Република Ирландия чрез съчетаването на различни изследователски методи и подходи.

Многоезичието и двуезичието са естествени феномени, които съществуват от векове във всяка част на света, в която хора и езици осъществяват контакт помежду си. Европа преди и след периода на Средновековието не прави изключение. Принципът „Един език, една държава, един народ“ води до борба с многоезичието и преследването на езикова и културна хомогенност, каквато е европейската доктрина в последните два века, когато многоезичието се възприема като нежелана аномалия. В контекста на глобализацията сме свидетели на нови нужди от мултиезични практики и разнообразни езикови ресурси, които да конструират и да преобразят нашата социална реалност с помощта на различни езикови репертоари. Доминиращата европейска езикова идеология, нейната сложна връзка с етническата принадлежност, териториалното и социалното единство със сигурност се поставят под въпрос с оглед на новите видове мултилингвизъм, които се появяват в страните и в бизнеса. В Европа монолингвизмът на близкото историческо минало не се приема поради политически и икономически причини. От 2002 г. насам ЕС насърчава изучаването на езици „за една просперираща и стабилна Европа“ с конкурентоспособна в международен план икономика, образование и заетост.

Социолингвистичният капитал на дадена езикова общност се определя преди всичко от обективните условия на функциониране, развитие и взаимодействие между различните езици, а също и от някои исторически особености и предпоставки, свързани с езиковата ситуация и езикова политика на съответната страна.

С превръщането на английския език в *лингва франка* на съвременното по-малко билингвални носители в страните от Обединеното кралство използват автохтонните келтски езици във все по-ограничен брой комуникативни сфери, което ги прави уязвими и застрашени от изчезване. Това състояние на девитализация на миноритарните езици се влошава допълнително в условията на Брекзит и възможното денонсиране на Европейската харта за малцинствени и регионални езици и различни договори, свързани с политика за защита и развитие на европейското езиково и културно многообразие.

Езиците са изключително богат елемент от културното наследство, изразяват лингвистичната идентичност и дават връзка на говорещите даден език с миналото, настоящето и бъдещето. Заложено в езиците е познанието за света и за човешкия опит. Когато някои езици отмират, това знание се губи. Двуезичието се счита за актив по отношение на творчеството и новаторството. Признати са конгнитивните умения на индивидите, които могат да говорят свободно повече от един език. Изследванията показват, че те са по-приспособими, с по-разнообразно мислене, творчески способности и различни аспекти на чувствителността, необходими при комуникация (Baker, 2001).

Актуалността на настоящия дисертационен труд се дължи на опита да се направи цялостен преглед на съвременното състояние на келтските езици на територията на Обединеното кралство и Република Ирландия в законодателен, етнолингвистичен и лингвокултурологичен аспект.

Цели и задачи на изследването

Дисертацията има за цел изследването на билингвизма и диглосията с оглед на езиковата политика и езиковата ситуация в страните от Обединеното кралство (Уелс, Шотландия, Северна Ирландия) и Република Ирландия, както и анализ на образователните практики и дейността на културно-просветните институции в исторически план, които са породили съвременната уникална езикова ситуация, отговаряща на актуалните европейски представи и тенденции за взаимно обогатяващо културно съжителство. Цели се и проучване на правото на език и култура, анализират се методологични и познавателни въпроси – понятия, източници и правни системи; закрила и развитие на езикови и културни политики, организации и институции;

Основните задачи на докторската теза са определяне и анализ на:

1. Мястото на автохтонните (келтски) езици на територията на Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.
2. Историческата динамика в развитието на езиковата ситуация.
3. Контактите между доминантния английски език и регионалните малцинствени (келтски) езици, формите им на съществуване и сфери на използване в съответните страни.
4. Развитието на билингвални умения и наличие на диглосна ситуация с оглед на езиковата политика и планиране, на образованието, културата, религията и средствата за масово осведомяване (преса, книгоиздаване, радио и телевизия) на територията на Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.
5. Основните тенденции и оценка на актуалната степен на двуезичие и диглосия с оглед на културната и езикова асимилация.

Методи и подходи на изследване

За осъществяване на набелязаната цел в работата са използвани следните методи:

1. Сравнително-исторически метод – закономерностите в развитието на английския език и келтските езици и техния произход; взаимоотношенията им в процеса на историческото им развитие; установяване на общи черти или различия в развитието и пътища на проникване на заемките.
2. Дескриптивен метод - идентификация, диференциация и типологизация на видовете билингвизъм и диглосия в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия.
3. Метод на нормативна ексцерпция – представени са различни по характер нормативни документи, които имат отношение към проблематиката на дисертационния труд.
4. Дедуктивен метод – изхожда се от общите постановки за езиковата политика и се стига до конкретния проблем за езиковите права в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия.
5. Психолингвистичен анализ – на процесите за образуване и възприемане и на речта при двуезичните носители; езиковата компетентност и разликите между понятията роден, майчин и бащин език.
6. Синхронен метод с диахронни ракурси: описание на актуалната езикова ситуация и степента на билингвизъм и диглосия в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия с оглед на някои особености в еволюцията на английския и келтските езици в исторически план.
7. Количествени и качествени статистически методи.

Научна новост и приложимост

1. Дисертационният труд предлага обширно съпоставително изследване на измеренията на билингвизма и диглосията в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.
2. Установени са и подробно са анализирани екстралингвистичните фактори, оказващи влияние върху развитието на силни форми на билингвизъм (симетричен билингвизъм, абсолютен билингвизъм, адитивен билингвизъм).
3. На базата на нормативни документи, пряко свързани с езиковите права на малцинствата, е изготвен комплексен социолингвистичен анализ на езиковата ситуация във Великобритания и са направени съответните изводи.
4. Очертани са социолингвистичните домейни и социалният контекст, в който функционират различните регионални варианти на английския език в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия.
5. Подробно са анализирани аспектите на билингвалното образование, литературата, културата, медиите и религиозните практики с оглед на билингвизма и диглосията в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.

Структура на дисертацията

Настоящият дисертационен труд се състои от увод, шест основни глави, заключение и библиография.

В първа глава **„Изследователска програма“** се поставя акцент върху актуалността на проблемите, свързани с езиковата ситуация в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия, разкриват се целите и задачите на дисертационния труд, изброяват се методите на изследване и се формулират основните хипотези.

Във втора глава **„Теоретични и терминологични постановки на дисертационния труд“** се изследва същността на билингвизма и диглосията като социолингвистични феномени, разнообразните дефиниции и видовете двуезичие, както и критериите, които лежат в основата на различните класификации. Разглеждат се моделите на билингвално образование, които отразяват ролята на езиците във всяко общество и целите на съответната образователна система.

В трета глава **„Езиковата ситуация в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия“** се поставя акцент върху езиковата политика и езиковите права, контактите между доминатния английски и автохтонните езици, както и върху явлениято *интерференция*, характерно и за естествения билингвизъм, съществуващ в условията на териториално общуване на два или повече езика.

В четвърта глава **„Варианти на английския език в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия“** се анализират регионалните варианти с оглед на двуезичието в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия, което е възникнало в резултат от контактите между доминантния английски и малцинствените келтски езици. Очертават се социолингвистичните домейни и социалният контекст, в който функционират различните езикови варианти.

В пета глава **„Аспекти на билингвалното образование в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия“** се сравняват образователните системи в гореспоменатите страни и мерките, които местните образователни власти предприемат за развиване на т. нар. силен модел на билингвизъм или адитивно двуезичие.

В шеста глава **„Литературата, културата, медиите и религиозните практики с оглед на билингвизма и диглосията в страните от Обединеното кралство и**

Република Ирландия“ се разглеждат времето и териториалното разпространение, които келтските езици могат да си осигурят в медиите, от жизнено значение за тяхната защита. Днес няма език, който да може да запази влиянието си, ако няма достъп до различни форми на масова комуникация.

ПЪРВА ГЛАВА

Изследователска програма

Първа глава представя основните цели и задачи на дисертационния труд, методологичната база на изследването и неговата актуалност и в нея се формулират следните хипотези:

1. За развиването на активен индивидуален билингвизъм е необходим контекст, в който се осъществява процес на усвояване на два езика. Този процес зависи от различни макросоциални, политически, икономически, географски и демографски фактори, както и от личната мотивация на индивидите.

2. От съществено значение за развитието на двуезични умения в ранна детска възраст е ролята на семейството и езиците, на които общуват двамата родители с детето, както и езиците, които се използват в най-близкото му обкръжение. Майчиният език невинаги е първи (L1) или доминантен език на детето. Езиковата компетентност може да се променя с течение на времето и в зависимост от обстоятелствата.

3. Функционирането на даден език се осъществява чрез ежедневното общуване между членовете на съответната езикова общност. Представителите на двуезични семейства често търсят подкрепа от общността, както и външен контрол на семейните езикови стратегии. Следователно, отношението на дадена езикова общност към миноритарните езици, адекватната езикова политика и планиране, наличието на образователни институции, достъпът до различни езикови ресурси, средствата за масово осведомяване и културни събития са от съществено значение за развитието на индивидуално и масово двуезичие.

4. В Обединеното кралство е налице културна, политическа и икономическа маргинализация на автохтонните езици и доминация на английски език, който притежава по-висок престиж в сравнение с келтските езици. Наличието на език и/или езикови варианти с висок и нисък престиж е доказателство за наличие на диглосна ситуация.

5. В Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия е налице различна степен на езикова асимилация поради нееднакъвия правен статут на автохтонните езици и специфичните образователни политики и стратегии, които се предприемат от местните власти.

6. Автохтонните езици на територията на Обединеното кралство са с различна степен на застрашеност от изчезване, което обяснява различната степен на виталитет на тези езици и специфичния им социален престиж в съответните страни.

7. Наличието на адекватно законодателство и образователни стратегии не гарантира ревитализация на застрашените от изчезване автохтонни езици и развитие на индивидуален или масов билингвизъм в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия.

8. Последиците от възможно денонсиране на Европейската харта за регионални и малцинствените езици в условията на Брекзит може да са пагубни за използването на келтските езици в обществения и личния живот и поддържането на билингвални умения.

9. Загубата на келтските езици води до загуба на културни традиции, свързани с тях (напр. музика, митове и поезия), които не се предават лесно на друг език. Това, от своя страна, може да повлияе на чувството за езикова идентичност на съответните двуезични носители, което да доведе до отслабена социална кохезия, тъй като езиковите ценности се заменят с нови.

10. Историческото наследство на британския монолингвизъм оказва продължителен и целенасочен натиск върху автохтонните езици и този факт заедно с несигурното състояние дори на най-развитите езици като уелския говори за силна необходимост от правна интервенция. Липсата на ясна политика по отношение на малцинствените езици води до извода, че мерките, които се предприемат, са основани на политическа изгода.

ВТОРА ГЛАВА

Теоретични и терминологични аспекти на дисертационния труд

Във втора глава се поставят теоретичните основи на изследването. Тя се състои от шест раздела. В **първи раздел** акцентът е върху езиковата ситуация като социолингвистичен проблем. Видовете езикови ситуации се описват с помощта на различни признаци – *количествени, качествени и оценъчни*, въз основа на които се построяват специфични типологии.

Езиковата ситуация може да се промени в резултат на изменение на социално икономическите и политическите позиции на лингвистичните и етнолингвистични общности, както и в резултат на стъпките, предприемани от правителството за функционална редистрибуция на езиците и техните варианти.

Вторият раздел е посветен на езиковите контакти и явлението *интерференция*.

Терминът *интерференция* се отнася до влиянието на един език или езиков вариант върху друг в речта на билингвите, които си служат и с двата езика. Явлението е известно във физиката и психологията и се разглежда като отрицателно влияние на първия (роден) език при изучаването на втори (чужд) език. Характерно е за естествения билингвизъм, съществуващ в условията на териториално общуване на два или повече езика, и за изкуствения билингвизъм (изучаване на чужд език).

Английският, който се говори на Британските острови днес, е представен от различни варианти. При описанието на приликите и разликите между тези варианти социолингвистите разграничават две понятия: *акцент* и *диалект*. Акцентът се отнася до вариантите в произношението, а диалектът до вариантите, които се различават един от друг по граматични и лексикални признаци. *Акцентът*, който обикновено се преподава на чужденците, изучаващи британски английски, е така нареченото *прието произношение* (*Received Pronunciation* или *RP*), считано за толерирано в най-доброто общество. *RP* е акцентът на представителите на висшите слоеве на социалната скала по отношение на образование, доходи, професия или титла. Това е акцентът на получилите своето образование в частните училища и се свързва по-скоро със социален престиж, отколкото с определен географски регион. Много малък процент от населението на Великобритания говори *RP*, по-голяма част от гражданите използват определена форма на регионален акцент. Не е възможно да бъдат изброени всичките регионални акценти (северен, южен, лондонски или йоркширски, уелски или шотландски). Те са удобни названия на групи регионални акценти, които притежават общи фонологични характеристики, различаващи ги от останалите. Така нареченият *стандартен английски* е езикът на образованите хора, използван в писмената реч, в институции и в медиите. За разлика от *RP* стандартният английски не е ограничен до речта на определена социална група и се проявява под формата на определени регионални варианти. Той включва стандартния английски (в Англия и в Уелс), стандартния

шотландски английски и стандартния ирландски английски. Освен стандартния английски съществуват множество регионални диалекти на Британските острови.

В трети раздел се обръща особено внимание на концепцията за майчин (роден) и чужд (L2) език.

В лингвистиката терминът "*майчин език*" обикновено се отнася до наследствен език, праязик, принадлежащ на съответното езиковото семейство. Оспорвано е предположението, че майката, бащата и домът, в който расте детето, не притежават неизвестни, външни или скрити аспекти, така че да служат само като примери за един напълно познат език, какъвто е родният език. Тази терминологична пъстрота създава трудности при разграничаването на собствения език от чуждия.

Съвременните езиковеди все по-често използват термина **L1**, който се отнася до първия или родния език (майчиния език), а терминът **L2** е със значение на втори или чужд език. Фактът, че съставното наименование „*бащин език*” се среща по-рядко, е импликация, че езикът, на който говори бащата, е по-маловажен. Това, разбира се, не е вярно, тъй като езиците, на които общуват двамата родители, оказват влияние върху езиковото развитие на детето. Това налага въвеждането на термините *първи* и *втори език* от социолингвистите. В случай на балансиран билингвизъм детето е носител на два L1.

Според ЮНЕСКО терминът *майчин език* (наричан още *бащин език*, *първи език L1*, *роден език*, *англ. home language, arterial language*) се използва в различни ситуации. Всяка от дефинициите включват отделни аспекти на понятието:

1. Езикът или езиците, които даден индивид научава първи;
2. Езикът или езиците, с които даден индивид се идентифицира или се определя като естествен носител на този език за разлика от другите;
3. Езикът или езиците, които даден индивид владее най-добре и използва най-често (ЮНЕСКО 2003:14).

Родният език е израз на идентичността на индивида, както и на първоначалната групова принадлежност. Това е езикът, на който детето може да говори свободно, преди да отиде на училище, и да работи уверено във всички области, свързани с неговия живот. Това може да бъде или да не бъде езикът, говорен от двамата родители. В този смисъл билингвалното дете борави с два майчини езика, ако са били използвани еднакво често.

Балансът между тези два езика варира с промяната на климата в семейството, когато училищните и груповите норми започват да оказват влияние и когато трудовата заетост и бракът създадат условия за социално-икономическа и географска мобилност. Идентификацията с определен език и употребата му може да варира с течение на времето. *Езиковата атриция* е резултат от намалена употреба на езика вследствие на промяна в езиковата среда и на езиковите навици.

Проучванията показват, че в много случаи, обучението на майчиния език е от полза за развиването на езикови компетенции по първия език, постижения по други учебни предмети и за изучаването на чужди езици. А *лингва франка* или езикът, използван за по-широка комуникация, не може да бъде заместител на родния език и трябва да се избягва, докато детето усвои напълно майчиния си език. След като учащите придобият основна грамотност и комуникативни способности на мажоритарния език, те ще бъдат в състояние да прехвърлят тези умения в изучаването на нов (втори) език.

Майчиният език е езикът на доминантния родител, който невинаги е майката. Първият език (**L1**) е този, който човек съзнателно избира да употребява в ежедневието комуникация и владее перфектно, а родният е езикът, който се говори в резултат на пребиваването в езикова общност, към която принадлежи.

В четвърти и пети раздел се разглеждат различните дефиниции и класификации на видовете билингвизъм и диглосия. Докато билингвизъм означава ситуация, в която всички членове на общността могат да използват по независим начин или единия, или другия език, то диглосията е ситуация, в която на двата езика се приписват различни равнища на престиж, поради което единият език е с нисък престиж, а другият – с висок. Компоненти на диглосията могат да бъдат различни езици, различни съществуващи норми на един и същ език (книжовен език и диалект) и различни стилове на езика (книжовен и разговорен). Характерно за нея е наличието на функционална диференциация и оценъчен фактор. Диглосията като социолингвистичен феномен предполага задължителна съзнателна оценка на говорещия за езиците, които владее, по скалата „висок престиж – нисък престиж”.

Съществуването на разнообразни определения и тълкувания на понятието *билингвизъм* отразява многостранността на двуезичните процеси и различните акценти, поставяни от отделните научни дисциплини. В социолингвистиката се изследват начините, по които даден индивид използва езика или би могъл да си служи с него. Билингвизмът се определя според неговата функция в дадената билингвална общност или от конкретен двуезичен индивид.

Според Л. Блумфийлд билингвизмът се определя като „способност да се комуникира на два езика, които се владеят на равнище роден“ (Bloomfield 1933: 55-56). Маки дефинира двуезичието като «способност да се използва повече от един език» (Maskey 1962: 52). Хауген смята, че билингвизмът „започва тогава, когато говорещият на един език може да възпроизведе напълно изказването на друг” (Haugen 1953:6). Интересна е позицията на А. Мартине, който счита, че двуезичието не представлява непременно свършеното владение на два езика, а преди всичко пълното изменение на кода при преминаване от едно съобщение към друго с помощта на различни фонологични и синтактични структури, като степента на тяхното овладяване на съответния език е различна (Martinet 1963:524). Джон Макнамара смята, че даден индивид е билингвален, ако притежава минимални компетенции по едно от четирите умения на чужд език (*говорене, слушане, писане, четене*) освен владенето на роден език (Macnamara 1967:58).

Под *билингвизъм* (като социолингвистично явление) най-често се разбира съвместното функциониране и взаимодействие между два езика в рамките на един и същ езиков колектив, чиито членове използват тези езици в различни социалнокомуникативни сфери в зависимост от параметрите на речевия акт и в съответствие с колективните норми и ценности. Необходимо е да се направи ясно разграничение между понятията *първи език и доминиращ (доминантен) език* и съответно *втори и субдоминантен (рецесивен) език*. Концепцията за езикова доминация и доминантен език играе важна роля в изучаването на контактно индуцираните езикови изменения.

Съществуват параметри, които дефинират *билингвалността*: каква е относителната езикова компетентност на индивида, когнитивната структура, възрастта, в която се придобиват езиковите умения, едновременност или последователност на изучаване на езиците, социокултурен статус (как се оценява езикът), културна идентичност (как човек се идентифицира с дадена езикова общност) (Hamers and Blanc, 2000).

Класификацията на Дж. Валдес и Р. Фигероа се основава на разграничаването на пет параметъра: *възраст, способност за учене, умствено развитие, контекст, в който се използват езиците и случайност или избираност в придобиването на езикови умения*.

Видове билингвизъм според отделните параметри:

- (1) Възраст (симултанен/последователен/късен).
- (2) Способност (инципиентен/рецептивен /продуктивен).
- (3) Баланс между двата езика.
- (4) Развитие (доминиращ– вторият език се развива; речесивен – единият език отслабва).
- (5) Контекст, в който се използват езиците (Valdés and Figueroa, 1994).

В шести раздел се обръща внимание на двуезичното образование, което има за цел използването на два езика като средство за обучение и постигане на умения и на двата езика. Тъй като е невъзможно да се отдели езикът от културата, терминът билингвалното образование включва и концепцията за бикултурно образование. Научните изследвания показват, че съществува многообразие от двуезични образователни програми. Различните модели отразяват ролята на отделните езици във всяко общество и целите на съответната образователна система. Образователни програми, които са наистина двуезични по природа и се подкрепят от съответните общности, вероятно ще доведат до академичен успех на техните ученици. Обучаваните в имерсионните програми развиват задълбочени познания по втория език, въз основа на които продължават да се стремят към пълно овладяване и развиване на умения по други езици. Те имат повишени нива на метаезикова осведоменост, по-голяма когнитивна гъвкавост, по-добри умения за социално взаимодействие, разбиране, толерантност, признателност и уважение към другите езици и култури.

ТРЕТА ГЛАВА

Езикова ситуация и езикова политика в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия

В първи раздел се прави подробен анализ на езиковата ситуация във Великобритания, която е *екзоглосна* и *небалансирана* (мажоритарен английски и миноритарни келтски езици).

Доминантният език на Британските острови е английският, тъй като 98 % от населението говори на него. Английският език е западногермански език, принадлежащ към германската езикова група от индоевропейското езиково семейство. Формира се на основата на няколко диалекта, днес наричани с общото име *староанглийски език*, които са разпространени по източното крайбрежие на Великобритания от англите, саксите и ютите през 5-и век.

Преди англосаксонското нашествие езиците, които се говорят от местните жители, принадлежат към келтската група, пренесени от народ, който се заселва на островите в средата на първото хилядолетие преди Христа.

Уелският е келтски език, който се говори в Уелс, известен като *Cymraeg*, е един от езиците в Европа със запазени най-голям брой архаични черти, наричан още “*iaith y nefoedd*” или ‘небесен език’. Уелският и бретонският са единствените оцелели представители на британската (бритската) подгрупа на келтските езици.

Гаелският език няма официален статут в рамките на Обединеното Кралство, нито в Шотландия. Съществуват множество дебати по отношение на правилната терминология на езиците, които се говорят в Шотландия и които имат общ произход – от староанглийския език. **Шотландският английски** може да бъде представен като двуполусен лингвистичен континуум. На единия полюс е разположен скотският, а стандартният шотландски английски на другия. Според някои учени **скотският** е независим език, който се развива от северните староанглийски диалекти (Anglian), пренесени в късния староанглийски период. Скотският процъфтява през Средните векове и най-вече в началото на съвременния период. ‘*Guid*’, еквивалент на ‘good’ на скотски, се счита за чист, базиран на традиционните провинциални форми, към които

се стремят много от тези, които го идентифицират и се опитват да разширят употребата му в съвременна Шотландия. Скотският език е пренесен в Ълстър в началото на седемнайсети век. Пренесен е в Америка от шотландски и ълстърски емигранти през 18-и век. Скотският се говори най-често от представители на работническата класа, а стандартният шотландски английски от представители на образованата средна класа. Скотският се използва в ограничени домейни като този на семейството и приятелите, а в по-формални ситуации се употребява шотландският английски.

Ирландският (ирландски гаелски) е автохтонният език, който се говори в Република Ирландия от около 355 000 души, където е официален език, и в Северна Ирландия, която е част от Обединеното Кралство. Той е представител на гойделската подгрупа на келтските езици, близък до шотландския гаелски и манския език. Езикът съществува под формата на три диалекта: северен, западен и южен, които се различават значително.

Във втори и трети раздел се обръща внимание на въпроса за *убийството на езика* (англ. *linguicide*) и на *Келтската Хипотеза* (*The Celtic Hypothesis*).

Въпреки че никога не се е провеждала официална кампания за унищожаване на келтските езици, келтските общности в продължение на векове са били официално пренебрегвани, а техните езици и литература маргинализирани. Дори при наличието на добра воля положителните резултати са били минимални, единствено уелският прави изключение. Подкрепата на Ирландското правителство от 1920 г. не успява да спре упадъка на гаелския, който по-късно получава официален статут наравно с английския. Отношенията между доминантната култура и келтските общности трудно могат да бъдат определени като добри. Уелският и гаелският имат неубедително влияние, а това на английския се разширява. В този процес келтските субстрати прерастват в различни варианти на английския, които се използват заедно с автохтонните езици, където някога те са били широко употребявани.

Известен брой учени твърдят, че произходът на перифрастичното 'do' в английския се дължи на езикови контакти и на влиянието на келтски субстрат. Според Гарет трите британски келтски езика притежават конструкция, която се формира с помощта на 'do' и на отлаголно съществително. Наличието на прогресивна форма в английския език е най-често споменаваната характеристика в граматиката, за която се счита, че има келтски произход (Garrett: 1998:285).

В резултат на многовековното съжителство и контактите между езиците на територията на Обединеното Кралство се формират езикови варианти, но не се образува езиков съюз.

В четвърти раздел се прави подробен анализ на езиковото право, езиковата политика и статута на миноритарните езици в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия. Законодателни мерки са взети по отношение на трите автохтонни езика: уелски, шотландски гаелски и ирландски. От институционалното и легално превъзходство на английския език като единствено средство в обществения дискурс следва маргинализация и отслабване на всички останали езици. Английският език е езикът на парламента, на законодателството, на публичната администрация и на съда, което води до езикова стандартизация в лингвистичните домейни с най-висок регистър и фаворизация на английския за сметка на останалите езици.

Този процес започва рано и се вижда ясно в историята на употребата на езика в съда и гражданската администрация. Основна грижа е била употребата на правен френски и латински в английските съдебни палати – продукт на Норманското завоевание от 1066 г.. Едва през 18-и век *The Court of Justice Act 1731* налага употребата на английски език във всички съдебни палати в Англия (включително Уелс) и в съда *Exchequer* в Шотландия. *Administration of Justice (Language) Act (Ireland) 1737* е имал

същия ефект по отношение на съдебните институции в Ирландия. Тези закони са имали за цел изключването на автохтонните езици от съда, т.е била е забранена и употребата на латински, френски или който и да е друг език.

Населението от периферията, говорещо на келтски езици, представлява особен проблем при изграждането на английскоговоряща държава. В Уелс процесът на политическа интеграция започва в края на 13-и век. По време на управлението на Хенри VIII се предприемат значителни стъпки за приобщаването на Уелс, които оказват влияние върху уелския език. През 1536 г. с приемането на “Акт на обединението” (*The Act of Union*) Уелс става част от Англия и английският език се налага в съдебните институции. Този закон заедно с друг от 1542 г. имат за цел създаването на унифицирана правна и административна система в Англия и Уелс. Уелската аристокрация е била принудена да научи английски, което води до нейното англицизиране. Уелският език се употребява само от селяните, занаятчиите и нисшето духовенство.

Подобен процес се развива в Шотландия. Тя запазва своята автономност за сравнително по-дълъг период. Шотландската независимост е преустановена през 1707 г. с Договор на обединението (*Treaty of the Union*), въз основа на който Англия и Шотландия се обединяват в едно кралство под името Великобритания, а шотландският и английският парламент се сливат. Подкопаването на устоите на гаелския език започва през 11-ти век, когато е заместен от скотския (германски език близък до английския) в шотландските съдебни институции. Към 14-и век гаелският се говори основно в Шотландското плато (*Scottish Highlands*) и островите на западния бряг, а през 15-и век шотландската и английската корона се опитват да интегрират напълно тези области. От средата на 16-и век скотският е подвластен на постепенно англицизиране в резултат на два основни фактора: Реформацията поставя началото на засилени политически и социални връзки между Шотландия и Англия и възкачването на Джеймс VI от Шотландия на английския престол през 1603 г. и последвалото обединение на двете Корони и двата парламента през 1707 г. води до изместването на скотския от английския като език на публичната администрация и висшето общество.

Подобно на Уелс и Ирландия е подвластна на контрол от английска страна от сравнително ранен период, но той е бил слаб и много норманско-френски аристократични семейства, заселени в Ирландия, били асимилирани бързо от ирландско-гаелската култура. През 1535 г. Хенри VIII успява да потуши въстание на ирландски лордове и налага английско управление. Както в Уелс, местният език е преобладаващ в страната, но английската корона активно се стреми да наложи английския и да разруши културната идентичност. С поражението на ълстърските графове в началото на 17-ти век старият ирландски политически и социален ред е преустановен. Джеймс VI и Джеймс I се опитват да разрушат обединението на гаелския свят, като инициират политика на налагане на английски и протестантски скотски в северната част на Ирландия.

Актът за образованието от 1870 г (*The Education Act 1870*) за Англия и Уелс и този за Шотландия от 1872 г. въвежда универсално държавно образование, но само с посредничеството на английски език. Подобно законодателство цели не директно елиминиране на автохтонните езици, а научаването на стандартен английски от говорещите тези езици; наблюдава се враждебност към келтските езици, които са били считани за назадничави, варварски, по-нисши и в разрез с ‘прогресивния’ дух на времето.

Езиковата политика през първата половина на 19-и век в Британия се фокусира върху неприемането на келтските езици и нестандартните диалекти на английския език в образованието. Британските училища били монолигвални, монокултурни институции

и техните функции били да просвещават онези, които се отклонявали от приетите лингвистични и културни норми.

Институционално Обединеното кралство си остава държава с доминантен английски език, а езиковото многообразие се разглежда като проблем, а не като ресурс, който трябва да бъде развиван и поощряван.

От всички автохтонни езици в Обединеното кралство уелският е с най-голяма подкрепа от държавната политика с помощта на правни мерки. Образователният акт от 1944 г. (Education Act 1944) дава възможност да се създадат училища с уелска езикова среда. Актът за уелския език от 1967 г. (Welsh Language Act 1967) премахва бариерите за използване на уелския език в съда и позволява на министрите да изписват версии на официалните документи на уелски. Актът за радио и телевизия от 1980 и 1981 г. (Broadcasting Act 1980, 1981) създава канал S4C (Sianel Pedwar Cymru), който започва да излъчва предавания от 1982 г. Впоследствие трите акта на парламента в Уестминстър подобряват статута на езика във важни области като образование (Education Reform Act 1988), обществен живот (Welsh Language Act 1993) и децентрализирано управление (Government of Wales Act 1998).

До средата на 80-те години липсва правителствена подкрепа за гаелския шотландски език и въпреки промените той все още няма официален статут. Скотският е с още по-слаба позиция, тъй като е лишен изцяло от правна подкрепа.

Поради факта, че ирландският език се асоциира с ирландския национализъм, езикът се третира враждебно от правителството на Северна Ирландия в периода от 1921 г. до разпадането на парламента Стормонт през 1972 г., т.е. до първия период на децентрализирано правителство в Северна Ирландия. Образованието е било единствената област, в която е осигурена държавна подкрепа. Ирландският език е изучаван като предмет в независимите училища с безвъзмездна финансова помощ от римокатолическите религиозни ордени.

Подобно на скотския в Шотландия ълстърският скотски не се използва в образованието, нито е отделен предмет в училищата в Северна Ирландия, но се излъчват радио предавания от BBC на ълстърски скотски.

Статутът на ирландския език и в по-ограничена степен на ълстърският скотски е променен от споразумението в Белфаст между ирландското и британското правителство на Разпети Петък, 1998 г. Проблемите, свързани с езика, са обсъдени в отделна част на споразуменията и в Трети и Четвърти параграф се набляга силно на *Европейската харта за регионални и малцинствени езици*, по-специално на задълженията в Част II, Член 7, Параграф 3 на Споразумението от Белфаст (Belfast Agreement), което подчертава важноста от разбиране и проявяване на толерантност по отношение на езиковото многообразие. Правната и институционална позиция на ирландския език в Северна Ирландия е нестабилна, дори по-слаба от тази на шотландския гаелски, въпреки развитието в образователния сектор. Позицията на ълстърският скотски е още по-маргинална, въпреки че този език има по-силна институционална и правна основа в сравнение със скотския. Нестабилността на децентрализираното управление в Северна Ирландия е потенциална бариера в развитието по отношение на езиците.

Езиковите права в Република Ирландия са приети от Конституцията на Ирландия и Акта за официалните езици (Official Languages Act).

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Варианти на английския език в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия

В настоящата глава се анализират регионалните варианти на английския език с оглед на масовото двуезичие в страната, които са възникнали в резултат от контактите между английски и келтските езици.

В първи раздел се анализира регионалният вариант на английския език, който се говори в Уелс, с оглед на масовото двуезичие в страната.

В резултат на интерференцията между английски и уелски език се формира и утвърждава уелският английски, чийто произход се свързва с работниците от различни области на Британските острови, търсещи работа в Южните Долини на Уелс (South Wales Valleys). В началото на 19-и век, през периода на Индустриалната революция, се наблюдава голям приток на анлогоговорящи в Гламорган (Glamorgan), Южен Уелс. Тази масова имиграция води до бързото разрастване на градове като Кардиф и Нюпорт и общностите в областта на долините, а английският започва да измества уелския език. Подобна тенденция се наблюдава и в области като Монмътшайър (Monmouthshire) на югоизток и Флинтшайър (Flintshire) и Денбигшайър (Denbighshire) на североизток. Навсякъде другаде, особено в западен и северозападен Уелс населението общува на уелски, въпреки че в началото на 20-и век се засилва влиянието на английския и това води до развиване на билингвизъм. Англо-уелският е значително повлиян от уелската граматика и често включва думи с уелски произход. Освен характерните лексикални и граматични особености съществуват акцентни различия на територията на Уелс. Ясното разграничаване на север и юг се отразява и върху английския език, който се говори в страната, и диалектите на Южен Уелс са силно повлияни от английския, който се използва в съседните области, като Бристол и Западното Графство; английският, на който се общува в централната част на Уелс, може да бъде сравнен до известна степен с този, който е разпространен в Шрусбъри (Shrewsbury) и други гранични области, а този, на който се общува в Северен Уелс, прилича на езиковия вариант в Мърсайд (Merseyside).

Обект на изследване във **втори раздел** е шотландският вариант на английския език.

Английският език, използван в Шотландия, според някои включва скотския език, а според други го изключва в зависимост от контекста. Авторите, които включват скотския език към шотландския английски, го определят като северен диалект на английския, а за тези, които го изключват, той е отделен език, който все още остава непроменен в литературата и в речта на някои хора по селата, но иначе е смесен с английския език. Въпреки това езиковите отношения са дефинирани, скотският може да бъде фаворизиран или омаловажаван, да се отнасят към него с безразличие или да е обект на сравнително безпристрастна научна дискусия и да е разположен в края на социалния и културен континуум от езика на официалния живот и образованието: стандартния английски език. Макар че за мнозина връзката между английския и скотския не е ясна, повечето хора напълно осъзнават големите различия между тях в рамките на езиковия ареал. Какъвто и да е случаят, традиционната употреба на скотски в Lowlands е различна от т. нар. Highland English, който обикновено се говори от гаелски носители на езика в Highlands и на островите.

Ако се изключи скотският, ScoE може да се определи като майчин език на значително малцинство шотландци, образовани в страната (предимно представители на средната класа и хора с висше образование) и обществен език на повечето от останалата част от населението (главно работническата класа в низините). Макар че по-голямата част от неговата лексика и граматика принадлежат на общия английски, ScoE притежава много особености на скотския, който е първият език на автохтонните му носители през 17-18 век, както и на много хора, за които днес английски е основен, но понякога се връщат към скотския език от детството си.

Стандартният шотландски английски (SSE) се определя като модифицирана версия на стандартния английски език в Шотландия. SSE се отличава със специфичен акцент, главно поради влиянието на скотския и гаелския шотландски. Вследствие на това се разграничават два ясно изразени варианта на шотландския английски. Първият е повлиян от келтския шотландски и се говори основно в Highlands и на островите и се нарича "Gaidhealtachd" или "Highland English", последният е повлиян от скотския и е означен като стандартен шотландски английски.

Трети раздел е посветен на варианта на английския, най-разпространен в Ирландия, известен още като Anglo-Irish или Hiberno-English

Очевидно е, че както в лингвистично, така и в политическо отношение Ирландия е разделена на две обширни области, северна и южна. Първата се състои от шестте графства в рамките на държавата Северна Ирландия и голямото графство Донегал (Donegal), което е част от Република Ирландия. Северът има свой пъстър лингвистичен пейзаж с най-малко две големи исторически езикови разновидности: ълстърски скотски (Ulster Scots), който произхожда от шотландските заселници в Лоуланд, и средноълстърски английски (Mid-Ulster English) на потомците на английските заселници в централните части на Ълстър. Освен това Белфаст е столица със сложна социолингвистична характеристика. Графство Донегал (Donegal) като цяло принадлежи към останалата част на Ълстър, като споделя ключови особености на английския език в провинцията, както и на варианта на ирландския език, който се говори в тази област. Северната част на страната е доста различна от южната, а акцентите на северняците се разграничават лесно и се разпознават от южняците.

Hiberno-English е вариант на английския език, който се говори в Ирландия, използван предимно от по-малко образовани носители, чийто роден език е ирландски келтски. Той е най-силно изявен в и около Gaeltachts (областите, в които се говори основно ирландски език) и в селските райони. Запазва някои гаелски характеристики в произношението, синтаксиса и лексиката, докато в същото време много от говорещите езика се доближават до нормите на англо-ирландския или на ълстърския-скотски език в района, в който живеят.

ПЕТА ГЛАВА

Аспекти на билингвалното образование в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия

В първи раздел се разглеждат основните аспекти на предучилищното и начално образование в гореспоменатите страни с оглед на билингвизма и диглосията.

Триетапният модел на ранно билингвално развитие у детето (период на смесване на езиците, последван от частично отделяне на единия език от другия, до период на пълното им разграничаване) е смятан доскоро за универсален. В първия етап на билингвално развитие детето борави с една лексикална система, която съдържа думи от двата езика. Във втория етап то е способно да разграничава двете лексикални системи, но прилага еднакви синтактични правила към двата езика. В третия етап то използва два отделни лингвистични кода, които са лексикално и синтактично диференцирани, и асоциира с човека, носител на този език.

Последните изследвания опровергават този модел на билингвално развитие и потвърждават извода, че децата билингви още от ранна възраст умеят да използват единия език независимо от другия (De Houwer, 1995)

В детска възраст се наблюдават два основни вида билингвизъм: *симултанен* (англ. *simultaneous bilingualism* - научаване на два езика едновременно преди тригодишна възраст) и *консекутивен* (англ. *consecutive, sequential, bilingualism* - научаване на втори език след три годишна възраст). В случай на *симултанен*

билингвизъм детето борави с две езикови системи, които си взаимодействат. Често децата научават един език вкъщи, а друг по-късно в яслите, в т.нар. игрови групи (*playgroups*) или в училище. Това налага разграничаване между децата, които са в двуезична среда от ранна възраст, от тези, които научават втори език по-късно. Пример за *консекутивен билингвизъм* е, когато детето научава езика, който се говори в семейството (напр. английски), после тръгва на ясли или на училище и научава втори миноритарен език (уелски, шотландски или ирландски). Това е езикът на страната, в която живее.

Централен образователен орган в Англия е Министерството на образованието. То участва пряко в разработването на обща стратегия за развитие на всички видове и степени на образование, както и чрез предоставяне на финансови средства. Трябва да се отбележи, че Министерството на Образованието не контролира дейностите на отделните училища. Такъв контрол е отговорност на местните образователни власти (*Local Educational Authorities*).

Съвременната британска образователна система се състои от: предучилищно, основно, средно и висше образование. Всеки етап има свои специфични характеристики. В съответствие със *Закона за образователната реформа от 1988 г. (The Education Reform Act 1988)* задължителното образование във Великобритания се състои от четири "ключови степени": от 5 до 7 години, от 7 до 11, от 11 до 14, от 14 до 16 години.

22% от децата под 5-годишна възраст получават предучилищно образование в частни институции - 2-3-часов престой в "игрови групи" (*playgroups*) или под надзора на детски педагог. Малък процент от децата посещават ясли, създадени от фирми към крупни предприятия. Повече от 60% от децата под 5-годишна възраст се обучават у дома и не посещават предучилищни институции.

1). Уелс.

Историята на двуезичното образование в Уелс започва през 1939 г. със създаването на първото начално училище с обучение на уелски. Този тип образование в Уелс е в резултат на различни регионални политики, а не на цялостно езиково планиране. Това се дължи на традиционната свобода на местните образователни власти (*Local Educational Authorities*) да отговарят за предоставянето на образователни услуги в съответното графство, като изготвят схеми за уелския език (*Welsh Language Schemes*).

Началното образование в Уелс обхваща три степени:

1. Предучилищно образование (възраст 3-5)

Предучилищното образование в Уелс не е повсеместно осигурено от държавата; в по-голямата си част то се урежда от доброволческия сектор. Съществува организация, която се нарича Движение на детските ясли (*Mudiad Meithrin*), сформирана през 1971 г. Нейната цел е предоставянето на детски ясли и градини с уелска езикова среда. Организацията е създавала над 550 занимални, които обхващат 17 процента от децата на две годишна възраст в Уелс. Над две трети от децата идват от домове, където уелският не е основен език. За тях посещението на занималните е единственият начин да се запознаят с езика. Съществуват няколко нива на обучение в рамките на организацията:

- детски групи (*cylchoedd meithrin*) в уелска езикова среда

- група „Аз и Ти” – групи, съставени от родител и прохождащо дете (*cylchoedd Ti a Fi*). В тези групи родителите често научават уелски заедно с децата.

- дневни ясли

- интегрирани детски центрове (ICC)

2. Първа ключова степен (KS1) на задължително начално образование (възраст 5-7).

3. Втора ключова степен (KS2) на задължително начално образование (възраст 7-11)

2). Шотландия.

Независимо от факта, че Шотландия е част от Великобритания, шотландското предучилищно образование се различава значително от английското. Важна роля за това изиграва независимостта на Шотландия до 1700 г. В момента предучилищното образование в Шотландия превъзхожда по качество английското. 25% от децата посещават различни институции, организирани от местните власти (*local authority nursery schools*); институции към училищата (предучилищна подготовка в началното училище); частни институции (*independent school nurseries*). Така наречените детски кътове (*playgrounds*) посещават деца за няколко часа на ден, най-вече сутринта. Децата в тези групи са на 2-3 годишна възраст и през цялото време родителите присъстват там. За заниманията са ангажирани квалифицирани детегледачи. Предучилищно образование допринася за развитието на емоционални, лични и социални навици на детето, усъвършенстването на комуникационните и езиковите умения. То дава знания за света, развива естетическото възприятие. В класната стая шотландските деца се занимават с рисуване, пеене, изучават основите на математиката, четенето и т.н.

Образование чрез посредничеството на гаелски шотландски е достъпно в 60 от 2345 начални училища в Шотландия. 49 от тях са разположени в Хайленд (Highlands) и островите, а останалите в градовете на Лоуленд (Lowlands).

Образованието в гаелскоезична среда се осигурява от местните власти и е достъпно за всички. Голяма част от учениците идват от семейства, в които се говори гаелски шотландски език. Всички те са включени в двугодишна имерсионна програма, а след този период гаелският продължава да бъде доминиращ в преподаването. Целта е да се постигнат двуезични умения и еднаква компетентност на английски и шотландски език.

Началното образование започва на 5 и продължава до 7-годишна възраст. То се разделя на три етапа: *infant, middle u upper*. Учебната програма и оценяването в началните училища се определят от национални насоки 5-14 (5-14 National Guidelines), които са разработени от националните комитети и работни групи с представители на учителската гилдия и заинтересовани страни. Учебната програма е представена от пет области: езици, математика, околна среда, изкуства, религиозно и морално образование. В групата 'езици' влизат английски, гаелски шотландски и съвременни езици, а при изкуствата – рисуване, музика, драма и физическо възпитание. Дисциплината „Околна среда” се състои от наука, социални предмети и технологии. Според насоките 25 % от учебното време се отделя за тази дисциплина, а 15 % за всяка от областите (езици, математика и изкуства), 10 % за религиозно и морално образование. Останалите 20 % се определят от самото училище. В училищата с гаелскоезична среда 20 % се предвиждат за усъвършенстване на езика.

3). Република Ирландия/ Северна Ирландия.

Задължителната възраст за започване на училище в Република Ирландия (Ейре) е 6 години, а всички форми на предучилищно образование са свободноизбираеми. Въпреки това деца на възраст от 4 години могат да бъдат приети в детските класове (*infant classes*) в началните училища. Близко 40% от 4-годишните и почти всички 5-годишни деца посещават начално училище, където ранно предучилищно обучение е предвидено в детските класове.

Ирландският език (известен също като ирландски гаелски) (ирландски: *Gaeilge*) е признат малцинствен език в Северна Ирландия. Диалектът, който се говори там, е известен като ълстърски ирландски.

Шест семейства в Белфаст установяват т.нар *Gaeltacht* в Белфаст в края на 1960 г. и отварят *Bunscoil Phobal Feirste* през 1970 г. - първото ирландско училище в Северна Ирландия, а първата предучилищна институция с обучение на ирландски *naiscoil* е открита през 1978 година.

Предучилищно образование в Северна Ирландия е представено от т. нар. *playschools* или *playgroups* (групи за игра). В детската градина е позволено да се запишат до 26 деца в един клас, учебната програма се преподава от квалифициран учител и детски помощник (*nursery assistant*). И двете институции са контролирани от Инспектората за образование и обучение.

Началният етап на образованието в Република Ирландия обхваща периода от 4 до 12 годишна възраст. Ирландският език се изучава от всички ученици от 4 до 17/18 години. Той е включен в основната учебна програма по време на задължителния период на обучение (6-15 години). Учениците в някои случаи могат да бъдат освободени от часовете по ирландски, напр. години, прекарани в чужбина, деца на чужденци, при удостоверени затруднения в процеса на обучение.

Правилата и регламентите определят условията за признаване на началните училища от DES (Department of Education & Skills). Те са означени като национални училища от 1831 г.

Началните училища с ирландскоезична среда се наричат '**gaelscoil**', а средните '**gaelcholáiste**'. Ирландският е езикът на преподаване и комуникация в училището. Всички ученици могат да се запишат да учат в училища с ирландскоезична среда без оглед на тяхната компетентност, социоекономически и езиков произход.

Отличителна черта на ирландското образование е фактът, че повечето училища в страната са църковни. По-голямата част от тях са католически. Следващата характерна особеност на Република Ирландия е нейната конституция, която за разлика от другите европейски институции не е светска. Член 6 на конституцията определя особено място на религията в обществото и признава Бога като източник и основа на авторитета на религията. Член 42 от Конституцията на Република Ирландия признава семейството като първичен и естествен източник на образование, а родителите имат свобода да осигуряват обучение за децата си въкъщи, в частни или държавни училища. По конституция държавата не „осигурява“ образование на децата в началното училище или в прогимназията. Тя само „създава условия“ за това чрез частната инициатива на родителите и църквата. Религиозното образование в Република Ирландия е задължително и обхваща всички училища. В началното училище религия се изучава всеки ден от седмицата с половинчасови уроци. Към всяко училище има и прикрепен училищен свещеник, който служи на доброволни начала (Кожухаров, 2009).

Втори раздел е посветен на средното образование в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.

1). Уелс.

Според политиката на уелското правителство всички ученици на възраст от 3 до 16 години трябва да изучават уелски като първи или втори език. Приблизително 16 % от децата посещават училища с уелскоезична среда (*Welsh medium schools*), в които уелски е първи език. 10 % от учениците са записани в билингвални, дуални или в английски училища със засилено изучаване на уелски език.

След влизането в сила на **Закона за реформата в образованието от 1988 г.** (The Education Reform Act 1988) уелският език е въведен постепенно като задължителен предмет за ученици на възраст между 5 и 14 години (ключови степени 1, 2 и 3) от 1990 г. От септември 1999 г. нататък уелският също става задължителен за учениците на възраст 14-16 години (Ключова степен 4). С въвеждането на

Фундаментална фаза (Foundation Phase) през 2011 г. уелски език или развитие на уелския език се преподава на всички 3-7 годишни.

2). Шотландия.

Администрирането на образованието в Шотландия се осъществява от държавната и местната власт. Цялата отговорност за финансираното от държавата образование се поема от *Шотландския изпълнителен образователен департамент (The Scottish Executive Education Department (SEED))*. Министърът на образованието е отговорен за образователната политика, но получава съвети и насоки от *Департамента* и от други подобни агенции и главните финансови решения се взимат от него. Осигуряването на образование на местно ниво се определя от всяка от 32 местни власти. Въпреки че получават блокова субсидия от правителството, местните власти определят конфигурацията и нивото на осигуряване внедряването на националните политики и насоките в съответната област. Назначаването на учители, осигуряването на база и ресурси, както и обучението на учители е сред отговорностите на местните власти. През последните години известен брой функции са прехвърлени от местните власти на училищно ниво и на родителите се дава по-голяма възможност да управляват училищата чрез засилване на ролята и правомощията на Училищните съвети.

Гаелският за първи път официално е признат като език за преподаване през 1975 г., когато е инициран билингвален образователен проект от новосъздадената местна власт за Външните Хебриди (*Outer Hebrides, Comhairle nan Eilean*). Преди това използването на езика като средство за преподаване е било неофициално.

Средното образование започва на 12 години и продължава след 16 години - задължителната възраст, до която се посещава училище. Учениците могат да продължат средното образование до 18 годишна възраст. Програмата е разделена на три фази. Първите две години представляват финалния етап от 5 до 14 години. Третата и четвъртата година от средното образование следват стандартна учебна програма *Standard Grade syllabus* и оценяване. В избираемите 5-та и 6-та година учениците участват в курсове, определени от *Higher Still syllabus*. Тези три етапа на средното образование се наричат *lower school, middle school and upper school*.

3). Северна Ирландия.

Образователната система в Северна Ирландия се различава от тази в Англия, Уелс и Шотландия в определени аспекти, въпреки че има общи принципи, включително задължително образование за всички деца на възраст между 5 (първи клас) и 16 години (дванадесети клас). По принцип образованието е безплатно, но някои училища, които не спазват критериите, поставени от правителството, не са финансирани от държавата. Цялата отговорност за всички дейности на държавно финансирани училища в Северна Ирландия се поема от *Департамента по образованието (Department of Education for Northern Ireland - DENI)*. DENI формулира образователната политика и основните решения се взимат от департамента. Всички държавни училища в Северна Ирландия спазват задължителния общ учебен план (Common Curriculum), създаден през 1989 г. Той до известна степен се различава от националния учебен план в Уелс и Англия. Класовете от първи до дванайсети се разделят на начално ниво (1-7 клас) и средно ниво (8-12 клас). Във всяко се обособяват два ключови етапа. Първите три години на началното ниво са първи ключов етап, а вторите три години са ключов етап 2 (4-7 клас). Първите три години в средното образование са ключов етап 3 (8-10 клас), а последните две ключов етап 4 (11-12 клас). Учениците се оценяват на края на всеки ключов етап по всички основни предмети и те трябва да изучават известен брой задължителни предмети.

4). Република Ирландия.

Преобладаващата част от говорещите ирландски език в Република Ирландия са локализиращи в региони, известни като *Гелтахт зони (Gaeltacht areas)*. Освен това има ирландскоговорящи извън тях, които са хора, съзнателно избрали ирландския език. Те произхождат от тези райони или научават езика в училище на нивото на естествен носител. Въпреки че мнозинството от децата в училищата с ирландска среда извън Гелтахт са от семейства, в които се говори английски, те са приети като част от езиковата общност.

Съществуват два основни типа образование в ирландскоезична среда:

1. В Гелтахт зоните образованието в началния и средния етап е част от държавната система, езикът на обучение е ирландски. Поддържането на ирландскоезична среда е възпрепятствано от много фактори извън контрола на училището поради серия от обществени промени, които нямат чисто лингвистична основа. Всъщност много от училищата в Гелтахт зоните се превръщат в билингвални, а ирландският губи своето влияние като доминантен език. Езиковият произход на учениците е разнообразен, особено сред децата на завърнали се Гелтахт имигранти, израснали в чужбина. Основаната през 2000 г. *Комисия на Гелтахт (Commission on the Gaeltacht)* обръща внимание на тези фактори. Средните Гелтахт училища могат да бъдат частни, професионални/колежи, общински или държавни общообразователни.

2. След общественото запитване през 60-те години относно липсата на успех на държавната езикова политика в периода от 1922 г. са направени промени. В образованието това провокира създаването на доброволческо движение на родители с помощта на две организации, едната за предучилищно образование *Na Naíonraí Gaelacha*, която по-късно си партнира с *An Comhchoiste Réamhscolaíochta*, а другата за начално и средно образование *Gaelscoileanna*. Групите, основани от движението за предучилищно образование, са разпространени в цялата страна, включително и в Гелтахт, но те остават извън формалната образователна система.

3. В допълнение към тези две основни категории съществуват и два други типа образование в ирландска среда. В началния етап на образование съществуват няколко ирландски училища (*modhscoil*), които са под ръководството на департамента. В началното и средното образование (извън Гелтахт зоните) съществуват разнообразни модели, напр. начално ниво: определена част от учебната програма или на определен клас в училище може да се преподава изцяло чрез ирландски език (почти 31% от началния етап използват такъв подход); втори етап на образование: някои предмети могат да бъдат преподавани чрез ирландски език. Няколко сектора на средното образование се грижат за учениците от 12-годишна възраст (през януари на първата година) до 15-годишна възраст - границата на задължителното образование, в цикъл *"Джуниър"* и от 15 до 17/18 години в по-горния цикъл. В зависимост от категорията училищата могат да бъдат мъжки и девически, каквито са по-голямата част от частните средни училища, или смесени, както останалите училища.

Средното образование е съставено от два цикъла: задължителният тригодишен цикъл *„Джуниър“ Junior Cycle (JC, lower secondary)* е последван от тригодишния по-горен цикъл *Senior Cycle (SC, upper secondary)*, който включва свободноизбираемата преходна година *Transition Year (TY)* веднага след JC или две години без нея. Тази година предлага разнообразна програма за преход към по-горния цикъл, който се подготвя от всяко училище без формални изпити и може да включва професионален стаж. Около 75 % от училищата предлагат TY. Учениците не са задължени да участват в тази едногодишна програма.

Трети раздел е посветен на висшето образование.

1). Уелс.

Възможностите за обучение на уелски език са отличителна и важна част от висшето образование в Уелс. Според *Закона на правителството на Уелс от 1998 г.* (1998 Government of Wales Act) въпросът за образованието се повдига в Народното събрание, след което то е упълномощено да извърши промени в образователната система. Уелското правителство отговаря за управлението и регулирането на образованието, а политиката и развитието са в известна степен по-различни от тези в Англия.

Висшите училища са частни органи, независими от правителството. Приходите им идват главно чрез финансирането на уелското правителство и таксите за обучение, допълнени от средствата за научни изследвания и бизнес инициативи. Правителственото финансиране се разпределя между университетите в Уелс от 1992 г. от *Syngor Cyllido Addysg Uwch Cymru* (Съвет за финансиране на висшето образование за Уелс, наричан по-долу HEFCW). Висшето образование е област, възложена на Народното събрание на Уелс, а уелското правителство определя размера на таксите за обучение, финансовата рамка и стратегическото развитие. В уелските университети се предлагат различни степени на образование, а абсолвентите получават съответните дипломи.

От историческа гледна точка обучението в уелска езикова среда във висшето образование се е развивало в определени институции в резултат на ангажираността на учащите се в тях. Съществуват все по-големи възможности за обучение чрез уелски език през целия период на следване или част от него. С изключение на уелския език и литература дисциплините, преподавани на уелски език до 2011 г., са педагогика, изкуства и предмети, свързани с медицината.

2). Шотландия.

Основният правен инструмент, който ръководи висшето образование в Шотландия е законът *The Further and Higher Education (Scotland) Act*.

Броят на университетите в Шотландия се е увеличава от 8 на 13 с промяната на статута на петте бивши политехнически училища през 1990-те години. 10 от тях се намират в градовете Абърдийн, Единбург, Глазгоу и Дънди. Университетите на Aberdeen, Edinburgh, Glasgow и Св. Андрюс са най-утвърдени и с дългогодишни традиции.

Секторът на висшето образование включва и редица други институции като Кралската шотландска академия за музикално и театрално изкуство, училище по изкуства в Глазгоу (The Glasgow School of Art). Университетите и други висши учебни заведения се издържат от Шотландския съвет за финансиране на висшето образование (The Scottish Higher Education Funding Council/SHEFC), който работи по подобен на *Higher Education Funding Council* начин в Англия и Уелс. 13 колежа и институции в северната част на Шотландия, включително SMO и Lews Castle кандидатсват за статут на университети. Предложеният Университет на Хайланд и Островите (University of the Highlands and Islands) ще бъде федерална институция с кампуси в Хайланд и островите. Проектът, спечелил подкрепата на Уестминстърското правителство и шотландския изпълнителен орган, сега е известен като Милениум Институт UHI (UHIMI). Целта на института е да получи университетски статут през следващите пет години.

3). Северна Ирландия.

В Северна Ирландия има два колежа за обучение на учители: St. Mary's (за католици) и Stranmillis и два университета: Queens University of Belfast (QUB) и университета в Белфаст - Ulster (UU).

Езикът на обучение в четирите института за висше образование е английски, въпреки че някои институции използват ирландския като средство за обучение в

определени или всички курсове по ирландски език и келтски изследвания (Celtic Studies). Ирландски език като предмет се предлага в колежа St. Mary's (Celtic Studies), в QUB (Celtic Studies) и UU (Irish Studies). Stranmillis College не предлага ирландски език.

4). Република Ирландия.

Държавната система на висше образование в Република Ирландия включва седем университета, четиринадесет института от технологичния сектор, шест колежа за обучение на учители и четири други институции. Освен това акредитиран от правителството колеж за дистанционно обучение специализира в следдипломна квалификация и продължаващо професионално развитие. Неговите програми за обучение на учители включват ирландски език.

HEA (Higher Education Authority) е консултативен орган за висше образование и финансиране на научни изследвания. Той също така разпределя средства според Инициативата за усъвършенстване на умения по ирландски език (*Advanced Irish Language Skills Initiative*), за да отговори на потребностите за подбор на работен персонал, произтичащи както от статута на ирландския език в ЕС, така и от изискванията на *Official Languages Act*.

Законът от 2012 г за квалификациите и осигуряването на качество (образование и обучение) *Qualifications and Quality Assurance (Education and Training) Act 2012* се прилага в сектора на висшето образование, по-специално чрез държавната агенция "Качество и квалификации", Ирландия.

Във връзка с ирландския език Законът за висше образование *The Higher Education Authority Act (1971)* задължава властите да обръщат внимание на неговото възстановяване. Член 10 на *Dissolution of Thomond College of Physical Education Act* от 1991 г на Университета в Лимерик се отнася за "преподаването на ирландски език " за учители. Законът за университетите от 1997 г. (*Universities Act, 1997*) съдържа няколко препратки към ирландския език и култура.

Като дисциплина ирландски език се предлага в седемте университета: четирите колежа на Националния университет на Ирландия, в Тринити Колидж в Дъблин, а също и поради произтичащи от формалната асоциация с обучението на учители - в Университета в Лимърик и DCU (Dublin City University). Ирландски език също е преподаван във всички институции, подготвящи учители за началното училище, и в някои, които са ангажирани с едновременно обучение на учители на второ образователно ниво. Специфична обща учебна програма на ирландски език за използване на трето образователно ниво (2008-2012 г.) е разработена и придружена с подходящи материали, насочени към преподаване/изучаване на ирландски език за бакалавърска степен на образованието (BEd).

ШЕСТА ГЛАВА

Литература, култура, медии и религиозни практики с оглед на билингвизма и диглосията в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия

Първи раздел е посветен на литературата и културата в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.

1). Уелс.

Историята на уелската литература може да се раздели на два основни периода: ранен (включително средновековен) и съвременен. Първите художествени произведения на уелски език датират от 6-и век. Най-ранните оцелели текстове са били на камбрийски, отдавна изчезнал език, близкородствен на уелския. Ранният период е епохата на професионалните бардове.

Завладяването на Уелс от Едуард I прехвърля покровителството на дворцовата поезия от принцовете на поземлената аристокрация. *Pencerdd* губи превъзходството си

над бардовете от долните рангове, които вече не са ограничени в избора на съдържание и стил и които, особено в Южен Уелс (където Норманското завоевание е осъществено цял век преди завладяването на Гвинед), стават по-вокални, докато по-старата бардическа поезия започва да запада. Новите поети на юг са добре утвърдени, преди да започнат да се запазват творбите им. Най-важният от тях е Dafydd ap Gwilym, считан за най-значителната фигура в уелската литература, който в ранния си период пише според две различни традиции. Той е автор на *awdlau*, или оди, подобно на по-късния *gogynfeirdd*. Както и по-популярни и може би от по-нисък клас поети, Дафид ап Гвилим пише *suwyddau*, или куплети от седемсрични стихове, които се римуваат в последователно ударени и неударени финални срички. Дафид създава *suwydd*, но основното му постижение е простотата на дикцията, която култивира в него, и по този начин установява стандартите на съвременния уелски език.

Когато през 16-и век в Уелс започва книгопечатането, традиционната проза е изоставена от ренесансовите хуманисти. Новата проза се основава на бардическия език и класическите автори, обогатена с нови формации и заемки. Първата уелска печатна книга съдържа извадки от Светото Писание и молитвената книга. По това време съвременната уелска проза започва да придобива определена форма.

Първата книга на уелски език *Yn y llyvyr hwynn* (В тази книга) е публикувана през 1546 г. от сър Джон Прайс (John Prise). Съдържанието ѝ отразява интереса на автора, особено желанието му, произтичащо от неговата вяра в необходимостта от реформа в религията, за да могат обикновените хора да научат основните принципи на християнската вяра. Разбира се, хората първо ще трябва да се научат да четат, затова и книгата съдържа азбуката, инструкции как да четат и да броят на уелски, както и календар, апостолското послание, молитва и различни други християнски текстове.

През 1588 г. е публикуван пълният текст на библията на уелски език. Преводът е дело на Уилям Морган (William Morgan) от Penmachno и възпитаник на колежа Св. Джон в Кеймбридж. Това издание е било предназначено по-скоро за църковна употреба, а не за домашен прочит.

Съвременният период в литературата започва с Ренесанса, Протестантската реформация и Контрареформацията.

Много от ранните реформатори от двете религии са носители на ренесансовия дух и желанието уелският език да заеме своето място сред езиците на Европа. Религията и науката допринасят за обновяването на уелската литература през 18-и век. Уелците създават почти нова литература, отразяваща романтичното движение. Съществува и класическо движение, известно като уелски литературен ренесанс, свързано с тримата братя: Луис, Ричард и Уилям Морис (Lewis, Richard, and William Morris). Те били вдъхновени от дълбоката си любов към всичко уелско и насърчават събирането на материали с литературна стойност, включително тези, които се намират в ръкописите и устното народно творчество на сънародниците им.

През 18-и век братята Морис запазват средновековни текстове и насърчават поетите да използват древната поетична метрика. Неокласическа школа е създадена от Goronwy Owen. Обществото Кимродорион (The Cymmrodorion Society) е основано от уелците в Лондон като център за литературни учения със сътрудничеството на *Cymreigyddion Society* и на *Gwyneddigion Society* в Уелс с цел възраждането на *eisteddfodau* или поетическите сбирки. В резултат на това в началото на 19-и век се възстановява **Националният Ейстефод (National Eisteddfod)** - уелски фестивал на литературата, музиката и представленията.

Кейт Робъртс (Kate Roberts), една от видните писателки на уелски език и автор на къси разкази през 20-и век, е първата жена, призната като основна фигура в историята на уелската литература. Известна като *Brenhines ein llên* („Кралицата на

нашата литература”), Робъртс пише ранните си творби в района на кариерата в Северен Уелс и в минните селища в Южен Уелс, където бедността обикновено е суровата детерминанта на надеждите и съдбите на нейните герои, а по-късните ѝ работи са посветени главно на психологическите проблеми на героите, живеещи в по-добри материални условия. Нейните творчество включва "O Gors y Bryniau" (1925, "От блатото на хълмовете"), „Rhigolau Bywyd” (1929 г. „Рутината на дните”), "Traed mewn Cyffion” (1936 г. „Крака в окови”) (1946 г. Един летен ден и други истории), „Stryd y Glep” (1949 г., "Улица клюкарска") и „Y Byw Sy'n Cysgu” (1956 г. „Живият сън”).

2). Шотландия.

Шотландската литература включва произведения на скотски, английски, гаелски шотландски, латински и кумбрийски език. Единственият съществуващ пример за поезия на кумбрийски е стихотворението от 6-и век *Y Gododdin*, оцеляло в границите на днешна Шотландия и също така считано за част от уелската литература.

Най-ранните произведения на шотландски келтски представляват приписки, добавени през 12-и век към латинските евангелия, съдържащи се в книгата *The Book of Deer* от девети век. Тя е илюстриран ръкопис, който в англезичната литература се нарича още *illuminated manuscript* или „осветен ръкопис” (на лат. : *lumen*, което означава „светлина“).

Гаелските записки от 12-ти век (най-ранните запазени документи на гаелски език в Шотландия) предоставят информация за малко известен период на шотландската история - края на келтския период. Те дават подробности за организацията на клана, подялбата на земите и манастирските владения и разяснения за основаването на манастира.

През 1567 г. се появява първата книга, отпечатана на класически гаелски език в Шотландия: *Foirm na Hurrnuidheadh* - превод на литургията на Джон Нокс (John Knox) от Епископ Джон Карсуел (John Carswell).

През 17-и век е кулминацията на шотландската келтска литература. Политическите, църковните и социалните структури на Шотландия се променят, както и връзката между централното правителство и гаелската област. Обемът на келтската поезия, който доказва, че има много таланти, а разпространението им едва ли е съвпадало с друг период от историята на шотландската история. Това е великата епоха на трудовите песни и на класическата музика на гайда. Част от поезията и прозата се съдържат в три ръкописа от XVII в. Първите два са "*Black Book of Clanranald*" и "*Black Book of Clanranald*", чиито автори са членове на семейство *MacMhuirich*, които са наследствени бардове на Макдоналдите на Кланраналд. Те вероятно са били написани през 17 век, но са включвали стихове от по-ранни представители на семейството. Другият важен документ е ръкописът на Фернайг (the Fernaig manuscript), съставен между 1688 и 1693 г., съдържащ около 4200 реда стихове, предимно с политическа и религиозна тематика.

Въпреки че функционира като местен диалект на областта Лоуланд (Lowland) в Шотландия, скотският език се радва на специален статут поради важния аспект от неговата история: това е единственият вариант от германската езикова група във Великобритания наред със стандартния английски език, който е функционирал като пълноправен език в рамките на независима държава (Кралство Шотландия) и използван във всички домейни, включително в брилянтен литературен корпус от началото на четиринадесети до началото на седемнадесети век, показващ разнообразие на жанрове, стилове и регистри, сравними с всички западноевропейски национални езици.

Историята на литературата на скотски език се характеризира с два периода:

1. Преди Обединението на короните (The Union of Crowns) през 1603 г., когато скотският е приетият книжовен език на Шотландия;

2. След 1603 г., когато литературата на скотски като книжовен език съжителства и в известен смисъл се конкурира със стандартния английски език.

Робърт Бърнс (роден на 25 януари 1759 г., Alloway, Ayrshire, Шотландия, починал на 21 юли 1796 г., Dumfries, Dumfriesshire), национален поет на Шотландия, който пише текстове и песни на скотски и английски език. Известен е със своя бунт срещу ортодоксалната религия и морал. В най-ранните си стихове Бърнс се колебае между скотския и английския език, но влиянието на Робърт Фъргюсън потвърждава предпочитанията му към скотския език.

3). Северна Ирландия/ Република Ирландия.

Литературата на Северна Ирландия включва произведения на английски, ирландски и ълстърски скотски език., написани в Северна Ирландия и в тази част на Ирландия в периода преди 1922 г., както и творби на емигрирали писатели, родени в Северна Ирландия.

За литературата от Северна Ирландия се смята, че съществува и се описва в „двойно постколониално състояние“ (Ferguson, 2008). Възприема се като недостатъчно британска, недостатъчно ирландска и недостатъчно шотландска, за да бъде включена в различните национални литературни канони.

Ълстърско-скотското езиково общество (The Ulster-Scots Language Society) е създадено през 1992 г. за защита и популяризиране на ълстърския скотски език. То насърчава използването на езика в устната и писмената реч. Дружеството има за цел да възстанови статута на езика след дълъг период на пренебрежително отношение и лобира той да бъде признат от правителството както в образованието, така и в по-общ план. Обществото също така възприема езика като трайно свързан със съпътстващата го култура. То представлява регистрирана благотворителна организация, която няма политически характер.

Ирландската литература включва произведения на ирландски, латински и английски (включително на ълстърски скотски). Най-ранното документирано ирландско произведение датира от седми век и е написано от монаси на латински и ранен ирландски език. В допълнение към библейските текстове ирландските монаси пишат както поезия, така и митологични приказки. Съществува голям брой запазени ирландски митологични произведения, включително истории като *The Táin* и *Mad King Sweeney*.

Историята на Ирландия е белязана от завладяване и колонизация, глад и масова емиграция, съпротива, бунтове и гражданска война и това дава отражение върху литературата със серия от падения и възходи. От 17-и век ирландското общество е едновременно колониално и независимо, национално. Тази хибридна е източник на безкрайно културно напрежение в ирландската писменост, което многократно съчетава четири основни проблема: земя, религия, националност и език.

Въвеждането на келтски език в Ирландия не е свързано с определена дата, но не е по-късно от пристигането на първите заселници на културата La Tène през 3 век пр. Хр. Езикът често е описан в най-ранната му форма като *Goidelic*, кръстен на келтите (Goídil, singular, Goídel), които са го говорили. Съвременната форма, известна на английски като келтски (на келтски, наречена Gaedhilge или Gaeilge), произлиза от шотландското *Gàidhlig*.

Английският език е въведен в Ирландия през тринадесети век след Норманското владичество. Ирландският език обаче остава доминиращият език за авторите на ирландската литература до деветнадесети век въпреки бавния упадък, започнал през седемнадесети век с разширяването на английската власт. В последната част на деветнадесети век се наблюдава бързо заместване на ирландски с английски език в по-голямата част на страната. В края на века обаче културният национализъм демонстрира

нов подем на ентузиазъм и енергия, белязани от Гаелското Възраждане (The Gaelic Revival) и по-специално ирландското литературно възраждане, което насърчава съвременната литература на ирландски език.

След гръцката и латинската литература ирландската е най-старата литература в Европа, датираща от 4-и и 5-и век. Наличието на "двойна традиция" в ирландската писменост е важна при оформянето на материала, написан на английски, езика на колонизаторите на Ирландия. Ирландската писмена традиция независимо от уникалните си национални и езикови характеристики неизбежно се преплита с английската литература и в тази връзка често води до асимилирането на ирландските писатели и текстове от канона на английската литература. Много от най-известните ирландски автори са живели и са работили дълго време в изгнание, често в Англия, и това също е допринесло за чувство на нестабилност в разработването на канон, дефиниран като ирландски. Ключовите ирландски писатели от Едмънд Бърк и Джонатан Суифт до Оливър Голдсмит, Мария Еджуърт, Оскар Уайлд и Джордж Бърнард Шоу традиционно се смятат за английски (или британски) автори. Но през 20-ти век - особено след разделянето и частичната независимост на Ирландия през 1920-22 г. учените успяват да възвърнат тези писатели и произведенията им в Ирландия. Тази промяна може да се види в налагащата се нова употреба на термина англо-ирландска литература, която по онова време се отнася до всички произведения на ирландски автори на английски език, но сега се използва за описание на литература, създадена от и за членове на англо-ирландската протестантска господстваща класа на 18-и век.

Първият ирландски превод на Стария Завет е дело на църковния служител и учен Уилям Бедъл (William Beddel) (1571-1642), родом от Есекс, назначен за епископ на Килмор и Ардаг през 1629 г. Пред Синода на Църквата на Ирландия от 1634 г. Бедел предлага превод на Стария завет на ирландски език, за да допълни превода на Новия Завет на Уилям О'Донъл. Той назначава Мъртъг Кинг (Murtagh King) и Джеймс О'Нийл като помощници, за да извършат превода, който ще се основава на Библията на крал Джеймс. Бедел е известен ирландски учен, преглеждащ и коригиращ работата им. До 1640 г. преводът е завършен, но преди да бъде публикуван, избухва ирландско въстание от 1641 г. Бедел, тогава на седемдесетгодишна възраст, е бил хвърлен в затвора в полуразрушена крепост през студената зима на 1641 г. и въпреки че бил освободен при размяна на затворници, здравето му било влошено и той починал няколко седмици след това. Ръкописът на превода е спасен от неговия приятел Денис Шеридан (Denis Sheridan), който много години по-късно го е дал на Нарцис Марш (1638-1713), ректор на Тринити Колидж, Дъблин. С помощта на двама йезуитски монаси, Андрю Сал и Пол Хигинс и на учения Робърт Бойл, Марш ревизира преводите. Бойл се погрижил за отпечатването в Лондон и през 1685 г. са издадени 500 копия.

Втори раздел акцентира върху печатните и електронните медии, книгоиздаването, както и филмовите и театрални продукции в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия с оглед на билингвизма и диглосията в тези страни.

1). Уелс.

За разлика от Шотландия и Северна Ирландия уелската национална преса е ограничена. Единственият вестник на английски език в Уелс е "Western Mail". Неделният му вариант е „The Wales on Sunday“. Когато Уелс печели Големия шлем в Турнира на шестте нации през 2005 г., "The Wales on Sunday" почти удвоява продажбите си.

Y Cymro („Уелсецът“) е последният национален уелскоезичен вестник, издаван от 1932 до 2017 г. всяка седмица в петък. От ноември 2017 г. се планира издаването му

като ежесмесчнк. **Golwg** е списание на уелски език, създадено през 1988 г. Оттогава се издава всяка седмица.

Barn („Мнение“), списание на уелски, което излиза всеки месец от 1962 г. и съдържа статии, свързани с политиката, езика, културата, изкуството и спорта в Уелс, Обединеното Кралство и други страни от уелска гледна точка.

Първият телевизионен канал, насочен предимно към уелскоезична аудитория, **S4C** е четвъртият телевизионен канал в Обединеното Кралство след BBC One, ITV и BBC Two. Когато е създаден и първоначално излъчван по аналоговата телевизия, е бил билингвален (уелски и английски език) извън пиковите часове, а англоезичното съдържание се състои от симултанна трансмисия на програми от Канал 4. С навлизането на дигиталната телевизия „S4C“ добавя втора, 100% уелскоезична версия, наречена S4C Digidol.

BBC Radio Cymru е националната радиостанция на уелски език. Тя излъчва радиопредавания из цял Уелс от студиа в Кардиф, Бангор, Абърисуит и Камартен по 18 1/2 часа на ден от 5:30 ч. до полунощ с нощни програми, пренесени от BBC Radio 5 Live.

През годините тя прави много за популяризирането на уелския език, тъй като спортните коментатори създават нови термини, които по-късно са приети от уелските лингвисти. Една от най-необичайните и продължителни програми е *Y Talwrn*, конкурс за поезия, в който екипите се състезават с поезия в специфични стилове по конкретни теми.

Съветът за уелски книги (The Welsh Books Council) е национален орган, финансиран от правителството на Уелс, който се фокусира върху издателската индустрия в Уелс. Тя предоставя редица специализирани дейности (в областта на редактирането, дизайна, маркетинга и разпространението) с цел подобряване на стандартите за производство и публикуване на книги на уелски и английски език. Той също така разпределя субсидиите за издателите. Съветът за уелски книги активно насърчава четенето и грамотността в Уелс.

Световни автори, преведени на уелски език, са: Лев Толстой, А.П. Чехов, Гогол, Сервантес, Ф.Г. Лорка, Пабло Неруда, Виктор Юго, А. Камю, Джоан Роулинг и др.

Два филма на уелски език са номинирани за "Оскар" - "Hedd Wyn" и "Solomon a Gaenor" в категорията "Най-добър чужд език".

„Хинтерланд“, детективски сериал в стил "Nordic-noir" е заснет едновременно в две версии. Уелската версия е със заглавие „Y Gwyll“, а английската версия „Hinterland“. Тя се радва на успех по целия свят.

2). Северна Ирландия.

Медиите в Северна Ирландия са тясно свързани с тези в останалата част от Обединеното кралство и се препокриват с печатните издания, телевизията и радиото в Република Ирландия.

Радио и телевизионните предавания са подчинени на Министерството на културата, медиите и спорта на Обединеното кралство и Службата за комуникации (Ofcom). Развитието и създаването на медии се подкрепят от различни организации, включително Съвета по изкуствата в Северна Ирландия и Northern Ireland Screen.

В страната най-популярни вестници са „The Irish News“ и про-юнионисткият „The Belfast Newsletter“. „Belfast Telegraph“ е най-четеното вечерно печатно издание.

Ulster-Scot е безплатно, двумесечно издание, публикувано от агенция Ulster-Scots. Целта е насърчаване на осведомеността за наследството на Ълстър и често излиза под формата притурка към местния вестник “The News Letter“. Началото е поставено през ноември 2002 г.

Темите за новините се фокусират върху ълстърския вариант на шотландския език. Основното съдържание е написано на английски език, а някои колони са на ълстърски-шотландски. Вестникът съобщава за събития като танци, традиционна музика и вечери, посветени на Р. Бърнс, както и за книги за езика и културата.

BBC Radio Ulster (ирландски: BBC Raidió Uladh) е създадено през януари 1975 г. и е една от двете радиостанции в Северна Ирландия, а другата е **BBC Radio Foyle**, разположена в град Derry. BBC Radio Ulster излъчва от Broadcasting House в центъра на Белфаст. То е подразделение на BBC Северна Ирландия.

Това е най-широко слушаната и награждавана радиостанция в Северна Ирландия с широка гама от програми, включително новини, дискусии, музика и спорт. Информационните бюлетени се излъчват обикновено на всеки кръгъл час седем дни в седмицата от 6:30 ч. до полунощ.

Печатните медии в Република Ирландия се свеждат до четири национални дневни и две вечерни издания, пет от тях национални неделни издания, около 65 регионални и 12 местни вестника, както и приблизително 32 градски безплатни (финансирани с помощта на реклами) вестника. Ежедневните и седмичните тиражи на националните вестници са 600 000 броя, а на регионалните - 650 000. Горепосочените цифри не включват вестници, публикувани на ирландски.

The Gaelic Journal (Ирландски: Irisleabhar na Gaedhilge) е периодично издание, посветено на запазването на ирландския език. Според Tomas O Flannghaile това е "първият журнал, посветен на живия ирландски език". Той е описан от историка Ó Conráin като "първото важно двуезично ирландско периодично издание". Ранна проява на Гаелското възрождение, създадено с помощта на Дъглас Хайд и публикувано за първи път през 1882 г. от Гаелския съюз и от 1893 г. от Conradh na Gaeilge. След първоначални неуредици списанието се публикува месечно до 1909 г.

An tUlltach е създадено през 1924 г., то е второто най-старо списание на ирландски език, което все още се издава и има абонати във всяко графство в Ирландия.

NÓS ("обичай" или "тенденция") е списание за култура и стил на ирландски език. Стартира онлайн на 17 март 2008 г. по време на Седмицата на ирландския език (Seachtain na Gaeilge), а първото луксозно печатно издание е публикувано през ноември същата година. На доброволен принцип това цветно месечно издание продължава да съществува повече от година, преди да бъде отпечатано като добавка за развлечения към вестника на ирландски език *Gaelscéal*. През юли 2013 г. NÓS е с нов дизайн и в момента се публикува ежемесечно, като допълнителното съдържание се актуализира по-често онлайн.

Списанието обхваща теми като музика, филми, пътувания, дизайн и актуални събития. То е създадено от Томай О Конгъйл (Tomaí Ó Conghaile), бивш помощник редактор на Lá Nua и телевизионен и радиоводещ в BBC NI, и разчита на широка мрежа от сътрудници в цяла Ирландия и в чужбина.

NÓS е получило редица отличия за съвременния си дизайн и съдържание, включително ирландските уеб награда за най-добър уебсайт на ирландски език през 2009 г. То е първата и единствена публикация на ирландски език, която е номинирана за наградите на Irish Magazine.

Радио и телевизионните предавания са менажирани от 1920 г. от публичния радио и телевизионен оператор *Radio Telefís Éireann (RTÉ)*. RTÉ предлага две национални телевизионни услуги: RTÉ-1 - обществен канал с акцент върху новините и актуалните събития и Network 2, канал, който се опитва с програмната си схема да бъде ориентиран към младежката аудитория и да я спечели. От октомври 1996 г. Ирландия има трети канал на ирландски език: *Telefís na Gaeilge (TG-4)*. TG-4, който работи съгласно законовите разпоредби и под егидата на RTÉ, но е създаден като отделен

орган за радио и телевизионни емисии съгласно Закона за радиото и телевизията от 2001 г. (Broadcasting Act 2001). Според уеб сайта на TG-4 каналът излъчва над единадесет часа на ден и средно шест часа програми на ирландски език. Създаването на TG-4 е културно, езиково и политическо решение, взето от ирландското правителство в отговор на необходимостта да се насърчи популяризирането и използването на ирландски език.

Въпреки факта, че ирландското книгоиздаване винаги е било изправено пред сериозната конкуренция на това в Обединеното кралство, съществуват около шестдесет сериозни книгоиздатели в страната. Основните държавни средства се предоставят на автори, литературни организации и на издатели от Съвета по изкуствата на Ирландия (Arts Council of Ireland, 2001)

Според списание „Variety” Ирландия се е превърнала в „столица на киното” благодарение на привлекателните данъчни облекчения, множество талантиливи писатели, режисьори и актьори в страната. През годините ирландският талант за кинопроизводство е признат на международната сцена; филмът "Бруклин" на режисьора Джон Кроули и „Стая” на Лени Абрахамсън получават общо седем номинации за "Оскар" през 2016 г.

На 3 май 2017 г. стартира нова схема за продуциране на филми на келтски език, наречена Cine4. TG4, Bord Scannán na hÉireann / Ирландският филмов борд (BSÉ) и Ирландската агенция за радио и телевизионни предавания (BAI) стартираха *Cine4 Development Scheme* на фестивала за келтски медии през 2017 г.

3). Шотландия.

През 19-и век в Шотландия се появяват различни списания, но всички те прекратяват своето съществуване в много кратки срокове. Първият е An Rosroine (1803); сред по-успешните по-късни издания са Teachdaire Gaelach (The Gaelic messenger, 1829-31), Cuairtear nan Gleann (Visitor of the glens, 1840-3) и "Gaidheal" (The Gael, 1871-7). Редица периодични издания се разпространяват в началото на 20-и век. Сред тях е месечният An Deò-Gréine (The Sunbeam, по-късно Gaedheal The Gael, 1905-67) и литературният преглед "Guth na Bliadhna" (Voice of the year 1904-25). Днес единственият журнал, който публикува статии изцяло на шотландски език, е тримесечният Gairm (Call, 1952-), до голяма степен литературен алманах, отпечатващ предимно разкази, поезия и отзиви.

Седмични вестникарски колони на гаелски език се публикуват в редица национални и местни вестници, включително The Scotsman, The Press & Journal, The Inverness Courier, Oban Times, The West Highland Free Press и Stornoway Gazette

Гаелските телевизионни програми се излъчват през 60-те години на миналия век, но както при радиото, продукцията е много ограничена и спорадична преди 80-те години на миналия век. Гаелската телевизия се развива по-интензивно в резултат на Закона за радиото и телевизията от 1990 г. (Broadcasting Act of 1990), който води до увеличаване на финансирането и установяването на Комитет за гаелска телевизия (Comataidh Telebhisein Gàidhlig, сега известен като Gaelic Broadcasting Committee/Comataidh Craolaidh Gàidhlig.

BBC Alba е цифров телевизионен канал на шотландски келтски език, собственост на BBC и MG Alba. Каналът е активиран на 19 септември 2008 г. и е в ефир в продължение на седем часа на ден. Алба е шотландското име за Шотландия. BBC Alba е уникален с това, че е първият канал, който е с лиценз на BBC чрез партньорство, както и първият мултижанров канал, който произхожда изцяло от Шотландия и се продуцира в страната.

Шотландската книгоиздателска дейност се финансира също от Шотландския съвет по изкуствата, който изразходва по-значителен дял от годишния си бюджет за

литература, отколкото Съвета по изкуствата на Великобритания. От 70-те години на миналия век Шотландската асоциация на издателите (the Scottish Publishers Association) насърчава сътрудничеството между разрастващия се брой шотландски компании.

В момента издателите Acair (в Stornoway, Isle of Lewis) се поддържат с помощта на публични средства в опит да се осигурят учебни материали на шотландски келтски език. Gairm в Глазгоу издава голямо разнообразие от книги на гаелски език. Съветът за келтски книги *An Comunn Leabhraichean*, базиран в Университета в Глазгоу, е орган за финансиране и насърчаване на културата и езика.

Последният **трети раздел** поставя акцент върху религията и религиозните практики в условията на билингвизъм в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.

1). Уелс.

Все повече жители на Уелс са с изключително светски възгледи, но мнозина са привърженици на протестантски и неконформистки църкви, тъй като Калвинистичният методизъм е може би най-широко разпространената деноминация, особено в уелскоезичните области. Влиянието на Църквата в Уелс (The Church in Wales) е широко и равномерно разпределено в цялата страна, поддържа автономна духовна йерархия със свой собствен архиепископ, тъй като е отделена от Англиканската църква през 1920 г. Римокатолицизмът е представяван от ограничено, но постоянно нарастващо малцинство, особено на североизток.

Организиран са неделни училища и различни дейности на уелски език. Възможно е да се извършва служба на уелски език в Църквата на Уелс, а някои църкви предоставят уелскоезични или билингвални религиозни практики.

Няколко католически църкви, както и Евангелското движение на Уелс, извършват услуги и дейности на уелски език. За учителите в неделните училища на уебсайта на Уелския неделен училищен съвет (Wales Sunday Schools Council and Cyhoeddiadau'r Gair) са достъпни религиозни текстове на уелски език.

2). Шотландия.

Шотландия е страна, относително свободна от етнически и религиозни конфликти. Църквата на Шотландия с презвитарианска структура и евангелистка доктрина е установената религия и с най-голямото общение, въпреки че членовете ѝ постоянно намаляват. Тя се контролира от йерархията на църковни съдилища, от духовен презвитериански съд (kirk session), презвитерията (обхващаща група енории) до Общото събрание, на което духовни представители и миряни се събират ежегодно в Единбург и дискутират въпроси, свързани с шотландското общество. Римокатолическата църква е организирана в два архидиоцеза и шест диоцеза. Шотландската епископска църква също играе значителна роля. Съществуват конгрегации на други деноминации, като например Свободната църква в Шотландия, баптистите, конгрегационалистите, методистите и юнитаристите. Вярвания, различни от християнството, също се практикуват, особено от етническите малцинства; например, в Глазгоу има няколко синагоги, джамии и будистки център.

През 2007 г. Общото събрание на Шотландската църква инструктира *The Mission & Discipleship Council and the Ministries Council* да разследват настоящето положение на гаелския език в Църквата на Шотландия и да докладват пред Общото събрание през 2008 г. за стратегическото развитие и използването на езика в църквата.

Докладът идентифицира текущата дихотомия между позицията на гаелския шотландски в църквата и в шотландското общество – в църквата намаляването на посещенията на служби на гаелски и недостигът на проповедници с увереност да проповядват на келтски е въпрос, който предизвиква съжаление сред много гаелскоговорящи проповедници.

В доклада се отбелязва, че много бивши гаелскоговорещи конгрегации са преминали директно от традиционното богослужение на келтски изцяло на английски и не се опитват да обхванат дори отделни елементи на гаелски. Въпреки това в шотландското общество като цяло има значителен и нарастващ интерес към келтския език, илюстриран с подготовката на Национален план за келтски в отговор на инициатива на шотландското правителство: 1). създаването на Bord na Gàidhlig; 2). развитието на гаелското образование; 3). увеличаване на броя на възрастните, изучаващи езика; 4). развитието на Sabhal Mòr Ostaig в Скай.

The Mission & Discipleship Council and the Ministries Council прави предложения, които включват насърчаване на средствата за богослужение в уебсайта на църквата в Шотландия; съставянето на кратък сборник с молитви, кратки пасажии на Писанията на гаелски език, използвани предимно в службите на английски; предоставяне на някои библейски ресурси за образованието с гаелскоезична среда и също така използването им в неделните училища.

3). Северна Ирландия.

Демографският баланс между протестантите и римокатолиците в Северна Ирландия става все по-деликатен. Католиците сега съставляват около две пети от населението, а малко по-високата им раждаемост е довела до спекулации, че те в крайна сметка ще станат по-голямата от "двете общности". Въпреки че протестантите продължават да са "мнозинство от малцинствата", протестантската общност представлява мозайка от различни деноминации, които се различават значително по обем. Най-значителната протестантска деноминация в Северна Ирландия – тази на презвитерианците, съставлява повече от една пета от населението. Около един на всеки шест души принадлежат към следващата най-голяма протестантска деноминация - Англиканската църква в Ирландия. Останалата част от протестантското население е разпокъсано сред десетки по-малки религиозни групи.

Северна Ирландия също се отличава с очевидни модели на жилищна сегрегация. Дори когато католиците и протестантите населяват една и съща част на даден регион, те са склонни да живеят отделно един от друг. Всъщност около половината население на Северна Ирландия живее в областите, в които девет десети или повече жители са събрани от една от двете общности. Тази сегрегация, очевидна в Белфаст, е още по-изразена в по-бедните квартали. Враждебностите между съседни работнически квартали, съставени от различни етнорелигиозни общности, довеждат до създаването на "демаркационни линии", по същество постоянни структури, насочени към запазване на разединените фракции.

4). Република Ирландия.

Келтската религия има голямо влияние върху Република Ирландия много преди приемането на християнството през 5-и век. Нейните ритуали и вярвания остават донякъде неясни, но имената на стотици келтски богове са съхранени, а елементите на религията - особено култът към Мария (версия на Дану, богинята на Земята майка, на която се покланят келтите) и Света Бригит (една от ирландските светици) и няколко сезонни празника - пренесени в християнския период.

Днес повече от четири пети от населението на републиката са римокатолици, съществуват малък брой други религиозни групи (включително от Англиканската църква, презвитерианци, методисти, мюсюлмани и евреи). В Ирландия няма официално създадена църква, а свободата на съвестта и религията са гарантирани в конституцията.

Оцеляването на ирландския език и възстановяването му като ежедневен език на комуникация е явление не само сред академичните среди, но и членовете на Ирландската църква. Силно повлияна от културното възраждане е създадената през 1914 г. ирландската Гилдия на Църквата (Cumann Gaelach nah Eaglaise) с цел запазване

на духа на древната келтска църква и насърчаване на използването на ирландски език, изкуство и музика в нейния живот и богослужение.

Основен стимул за работата на Гилдията е назначаването през 2011 г. на пълномощен служител за развитие на езика, който да популяризира дейността ѝ. Тази позиция се финансира държавно от Foras na Gaeilge.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В Обединеното кралство е налице културна, политическа и икономическа маргинализация на автохтонните езици и доминация на английски език, който притежава по-висок престиж в сравнение с келтските езици. Историческото наследство на британския монолингвизъм оказва силен натиск върху автохтонните келтски езици и този факт заедно с несигурното състояние дори на най-развитите езици като уелския говори за силна необходимост от правна регулация. Такава се прилага само в Уелс и в Република Ирландия, но въпреки това в тези страни се разчита основно на административно планиране за насърчаване на малцинствените езици, отколкото на условия за изпълняване на езиковите права. Те могат да бъдат описани като поредица от задължения на държавните органи да използват определени езици в редица социолингвистични домейни, да не се намесват в езиковия избор и изказ на отделните индивиди и да признават или насърчават използването на езиците на автохтонното население.

Продължителната хегемония на английския език налага извода, че в Обединеното кралство много рядко се е обръщало внимание на въпроса за исканията на езиковите групи и се наблюдава пасивна асимилация на автохтонните келтски езици. По този начин създаването на езикови *'права'* се превръща в непостижима идея и това се вижда дори в уелския правен модел: езиковите *'права'* за разлика от административните *'задължения'* са относително умерени. Що се отнася до малцинствата, има ясно изразена и регламентирана политика, която не се занимава с поддържането на отделните групови етнически идентичности, а по-скоро с тяхната интеграция в Британското общество и защитата на техните членове от предразсъдъци и насилие, които биха попречили на тази интеграция. Тези мерки имат ограничена стойност и приложение за говорещите на местни езици, които нямат отношение към дискриминацията, а по-скоро към липсата на позитивна държавна политика в подкрепа за техните езици. В юрисдикцията на трите страни подходът към малцинствените езици е реактивен и се ръководи от неясни принципи и политики. Правен модел е развит само в Уелс, но дори там той не създава езикови права, които да се упражняват от индивиди или общности, и не полага усилия да регулира използването на езика извън публичния сектор.

Две отделни антагонистични идентичности характеризират Ирландия от началото на 20-и век до днес, мажоритарна „ирландска Ирландия“, тясно свързана с католицизма и келтската култура, и малцинствена „британска Ирландия“, тясно свързана с протестантството и ълстърския скотски език. Тази бинарна опозиция е сравнително ново явление. След Плантацията в Ълстър (The Plantation of Ulster) в началото на 17-и век се наблюдава разпределение на културите в три посоки - ирландска, английска и шотландска - пряко свързани с една от основните религиозни деноминации - католицизъм, англиканство и презвитерианство. Въпросното разпределение не е равнопоставено по отношение на достъпа до власт и езиковите средства за изразяване.

В Ирландия доминиращата англоцентрична култура съществува заедно с местната келтска ирландска култура, която, въпреки че отразява културните предпочитания на мнозинството, остава до голяма степен изключена от официалните

публични изяви и е ограничена до определени социолингвистични домейни. Тази маргинализация е резултат не от естествен процес на културен упадък, а от съзнателни англоцентрични политически решения, които са част от широка политика, прилагана на Британските острови, която в крайна сметка се оказва успешна сепаратистка тенденция в края на 19-и век.

Скотският и гаелският са признати за по-малко използвани езици от Европейската харта за регионалните и малцинствените езици на Съвета на Европа, която в случая на скотския език е ратифицирана от Обединеното кралство през март 2001 г. За съжаление, докато за гаелския език се осигурява протекция въз основа на част III от Хартата, което означава, че държавите-членки, в които се говори езикът, са длъжни да му предоставят значителна подкрепа по отношение на образованието, медиите и от самото правителство, на скотския се предоставя подкрепа, основана единствено на част II, което означава, че съществуването на езика е признато, но без особено внимание освен окуражаване на държавите-членки да предоставят на носителите му известна защита. По ирония на съдбата Споразумението от Разпети петък от 1998 г. (the Good Friday Agreement of 1998) означава, че скотските диалекти на Ълстър както в Северна Ирландия, така и в Република Ирландия, се признават в много по-голяма степен от правителството на Обединеното кралство и от Северноирландското събрание, отколкото диалектите на скотския в собствената му „родина“.

В Шотландия правното планиране по отношение на гаелския е недостатъчно, а в Северна Ирландия се наблюдава още по-слаба интервенция по отношение на автохтонните езици. Липсата на ясна политика за малцинствените езици води до извода, че мерките, които се взимат, са основани на политическа изгода. Последниците от възможно денонсиране на Европейската харта за регионални и малцинствените езици в условията на Брекзит може да са пагубни за използването на келтските езици в обществения и личния живот и поддържането на билингвални умения.

За развиването на активен билингвизъм в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия е необходим контекст, в който се осъществява процес на усвояване на два езика. Отношението на съответната езикова общност към миноритарните езици, адекватната езикова политика и планиране, наличието на образователни институции, достъпът до различни езикови ресурси, средствата за масово осведомяване и културни събития са от съществено значение за развитието на индивидуално и масово двуезичие.

Членовете на дадена езикова общност обикновено не са безразлични към собствения си език. Те могат да го възприемат като съществен принос за развитието и утвърждаването на идентичността и да насърчават използването му; да го употребяват, без да насърчават популяризирането му; да се срамуват от него; да го възприемат като неудобен и активно да го избягват.

Когато отношението на членовете на общността към техния език е положително, той може да се разглежда като ключов символ на груповата идентичност. Подобно на семейните традиции, фестивали и обществени събития, езикът може да бъде възприеман като основна културна ценност, а ако се разглежда като пречка за осъществяване на икономическа мобилност и социална интеграция, възможно е да се развие негативно отношение към него.

Поддържането на автохтонните и изучаването на нови езици е основа за повишаване на човешкия познавателен потенциал. Когнитивните ползи, свързани с билингвизма, трябва да бъдат популяризирани и представени на всички заинтересовани страни: деца, родители, учители и местни образователни власти.

СПРАВКА

За научните приноси в дисертационния труд

1. В настоящата работа за първи път е направено подробно социолингвистично съпоставително описание на измеренията на билингвизма и диглосията в Уелс, Шотландия, Северна Ирландия и Република Ирландия.
2. На базата на нормативни документи за езиковите права на малцинствата е осъществен подробен анализ на езиковата ситуация и езиковата политика във Великобритания.
3. Реализиран е задълбочен преглед на съвременното състояние и функционалността на малцинствените келтски езици в европейски контекст. Приведени са нормативни, исторически и езиково-административни доказателства за изложените в работата социолингвистични факти, разкриващи характерните черти на образователната система, културата, медиите и религиозните практики в страните от Обединеното кралство и Република Ирландия.
4. Дисертационният труд дава възможност резултатите от него да бъдат прилагани като методологична основа за изследване на езиковата ситуация в други страни.
5. Работата може да послужи като основа при по-нататъшно съпоставително изследване на вариантите на английския език.
6. Получените при съпоставителното изследване резултати и изводи биха могли да бъдат използвани при изучаването на лингвостранознание от студенти от Филологическия факултет, както и в академичните курсове по социолингвистика и психолингвистика.
7. Дисертацията съдържа значими за педагогическата практика на преподаване на чужди езици конкретни теоретични постановки, които биха били полезни в съдържателно-езиковото интегрирано обучение.

СПИСЪК
на публикациите по темата на дисертационния труд

1. **Митърчева 2016:** Митърчева И. *Аспекти на билингвизма в началното образование в Уелс* в академично списание «Управление и Образование», Университет «Проф. д-р Асен Златаров», Бургас Том XII (3) 2016, с. 113-119
2. **Митърчева 2017:** Митърчева И. *За уелския вариант на английския език* в сборник с доклади от Осемнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2016 г., с. 165-172
3. **Митърчева 2018:** Митърчева И. *Роден, майчин или бащин език?* в сборник с доклади от Деведнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2017 г., с. 231-240
4. **Митърчева 2019:** Митърчева И. *За ирландския вариант на английския език* в сборник с доклади от Двадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2019 г., с. 220- 233
5. **Mitarcheva 2016:** Mitarcheva I. *Sociolinguistic aspects of bilingualism* в сборник: Essays in Honour of Michael Grancharov “Trees of Knowledge: Roots and Routes”, Plovdiv University Press 2016, p. 159-165
6. **Mitarcheva 2016:** Mitarcheva I. *Aspects of bilingual education*, публикуван в Knowledge (International Journal Scientific Papers), vol. 13.2, (ISSN1857-92), Durres, Republic of Albania 17-19 June, 2016, p. 213-216

БИБЛИОГРАФИЯ
на цитираната в автореферата литература

- Кожухаров 2009:** Кожухаров, В. *Религиозното образование в Европейската училищна система днес*, издателство Веста, Велико Търново, 2009 г.
- Baker 2001:** Baker, C. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism, Third edition*, Multilingual Matters LTD, 2001
- Bloomfield 1935:** Bloomfield L. *Language*. Henry Holt. New York, 1935
- De Houwer 1990:** De Houwer, Bilingual language acquisition. In Fletcher, P. & MacWhinney, B. (eds.), *The handbook of child language*, pp.219–250. Oxford: Blackwell, 1995
- Ferguson 2008:** Ferguson F., *Ulster-Scots Writing: an anthology*. Four. Courts Press, Dublin, 2008
- Garrett 1998:** Garrett, A. *On the origin of auxiliary do*. *English Language and Linguistics* 2 283-330, 1998
- Hamers&Blanc 2000:** Hamers, J. F.; Blanc M. H.A. *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000
- Haugen 1953:** Haugen, E. *The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1953
- Mackey 1962:** Mackey, W. F. *The Description of Bilingualism*. Toronto, 1962
- MacNamara 1967:** MacNamara, J. *The bilingual's linguistic performance: A psychological overview*. *Journal of Social Issues*. 23, 58-77, 1967
- Martinet 1968:** Martinet A. *Le Language Paris: Gallimard*, 1968
- Valdés& Figueroa 1994 :** Valdés, G., & Figueroa, R. A. *Second language learning. Bilingualism and testing: A special case of bias*. Westport, CT, US: Ablex Publishing, 1994
- UNESCO 2003:** *Education in a multilingual world*, 2003, p.14